

1931

KÁLMÁN KÉSEI CSÓKJA

Lehorgasztott fejjel ült a folyosón. Anyuka megint fekszik, és megint nem fog felolvasni neki. Az utcára menni sincs kedve, különösen mióta Jóska és Nikola szétrúgták azt a nagy labdáját, amelyet születésnapjára kapott. Leült tehát kis asztalához, amely konyhaszék volt ifjabb korában, és némi rezignációval előszedte kis, színes gitt-csomóit, amelyekből már annyi fura figurát mintázott. Állatot, tűzoltót, katonát, ágyút, repülőgépet. A mintázás mindig lekötötte figyelmét, ilyenkor mindenről megfeledkezett, nem gondolt az iskolára, a dermesztő egyedüllétre, az elmaradt felolvasásra, sőt még édesanyja köhögését sem hallotta, amely a szobából ki-kicsendült, mint barát-talán látogató kopogása.

Kálmánt most egy hatalmas gondolat foglalkoztatta. Gittkészletéből ki szeretne volna gyúrni a János vitéz egyik jelenetét. Azt, amikor János az óriások asztalához ül, hogy velük kősziklát ebédeljen. Nemrég olvasta fel anyukája ezt a számára felejthetetlen költeményt, amely Kálmán képzeletét azóta állandóan foglalkoztatta. Azelőtt is hallott meséket, de ilyen gyönyörűt, ilyen lélekbe markolótt még sohasem. És milyen gyönyörűen olvasta fel anyukája Jancsi és Iluska történetét. Hogy változott a hangja, mikor János beszélt, mikor a francia király, mikor a dörgő hangú óriások királya, vagy a kis szomszédleány, aki Jánosnak Iluska halálát hírül adja. Ilyenkor olyan furcsán remegett anyuka hangja, mintha maga is sírni akarna. Kálmánnak persze bőven, csendesen csorogtak könnyei, olyan rémisztően szép s olyan rémisztően szomorú volt Iluska sorsa. Kálmánt még semmi sem hatotta meg ennyire.

Anyukája már kétszer elolvasta az egész János vitézt, de Kálmánnak még mindig nem volt elég. Felizgatott képzelete nem tudott be-

telni a részletekkel, mindig újabb és újabb képeket fedezett fel, minden olvasás a káprázat újabb fényeit gyűjtötte fel képzeletében.

– Kálmán! – hallatszott belülről halkan, szinte könyörögve.

Kálmán éppen János vitézt mintázta. Piros csákója, kék dolmánya, piros nadrágja már készen volt. Ilyen szép katonákat látott egyszer Péterváradon. Most csak az arcot kellene kidolgozni. Aztán meg miből legyen a kardja? Szürke gittből vagy talán fénylő bádoggorgácsból, amilyent a szomszéd bádogos inasától könnyen kaphat. Esetleg ezüstpapírral bevont gyufaszáלבól?

– Kálmán! – hangzott most erősebben, recsegős köhögéssel kísérve. – Gyere be, fiam . . .

Kálmán bement. Tétován és kelletlenül állt meg az ágy előtt, sajnáta, hogy abba kellett hagyni teremtő munkáját.

– Menj el, fiam, Mayer doktor úrhoz – suttogta az anyja –, és mondd meg neki, hogy az anyuka megint vért köp. Ha bír jönni, jöjjön azonnal . . .

Kálmán tétovasága és kelletlensége egy pillanat alatt elröppent. Tudta, hogy most baj van, rögtön cselekedni kell. Sapka nélkül szaladni kezdett, és az utcán sem lassított.

– Kuda, Kalmane? – kiáltotta utána Nikola, de Kálmán csak rohant megállásra, válaszra nem méltatva ácsorgó, gombozó barátait.

Mayer doktornál várnia kellett, végre kijött egy kisasszony, és Kálmán elmondhatta anyukája üzenetét. Mayer doktor behívta a rendelőbe, és írni kezdett.

– Ma nem jöhetek, fiam, de írtam egy orvosságot anyukádnak. Ebből az orvosságból vegyen be minden két órában egy evőkanállal. Megértetted?

Kálmán kipirultan, értelmes, villogó szemekkel nézett az orvosra.

– Megértettem. Minden két órában egy evőkanállal.

Mayer doktor pénztári orvos volt. Nem sokat mosolygott, mert nagyon nyűgösnek találta hivatását. De most mégis, mintha szőke bajusza körül valami derű csillogott volna.

– Nagyon helyes. Aztán mondd meg még anyukádnak, hogy holnap délelőtt okvetlenül eljövök. Addig csak fekdődjön nyugodtan, tegyen hideg borogatást, és vegye be pontosan az orvosságot.

*

Kálmán csendes megadással, lefojtott játékedvel ápolgatta édesanyját. Ha az iskolából hazajött, mindig volt tennivalója a betegség körül, ápolói szerepét fontosnak tartotta, és ez a fokozott önbizalom is hozzájárult ahhoz, hogy elfelejtse játékos terveit, tízéves örömeit: a gittfigurákat, az utcai gombozást, a meccsre való besurranást. Csak anyukája legyen megint jobban. Olyan jól, hogy ismét elolvashassa a János vitézt. Mert a János vitézt sehogyan sem tudta elfelejteni.

Apja egyre mogorvább lett. Egyszer azzal jött haza a gyárból, hogy a fizetéseket leszállították.

– És éppen most! . . .

Csúnyán káromkodott. Mari, a kis cseléd lány, aki százötvehé dinárt kapott havonta, nem tudott főzni, hiába adta meg az utasításokat édesanyja. Egyszer odaégette a húst, máskor elfelejtette megsózni a levest vagy a burgonyát. Apja káromkodott, durva, döngő léptekkel mérte végig a kis szobát, majd megállt az ágy előtt.

– Hát te mikor kelsz már fel? Már éppen elegendem van ebből a virscaftból!

Anyuka nem válaszolt, csak a fal felé fordította a fejét.

Más alkalommal türelmetlenül, számonkérő hangon fordult felesége felé:

– Mi az? Te még most sem vagy jobban? És mit mondott a doktor?

Anyuka szemében most zavart félelem remegett. Az orvos semmit sem mond. A láz nem akar kevesebb lenni. De vér nem volt. Már két hete semmi sem volt.

Egy napon Mayer doktor éppen délben jött, amikor Kálmánék ebédnél ültek. Mikor apja kikísérte az orvost, Kálmán hallotta, amint apja megkérdezte az orvost:

– Hát mit hisz az orvos úr? Van itt még remény?

Az orvos halkán beszélt, talán félt, hogy a beteg meghallja, ezért Kálmán nem hallotta tisztán Mayer doktor válaszát, csupán két szót jegyzett meg magának:

– . . . a folyamat terjed . . .

Nem értette a szavakat, de azért dédelgette őket, és sokáig tűnődött, mit is jelenthetnek. Sejtette, hogy nem jót, de azért nem próbálkozott meg a sejtelmek megfejtésével, különösen anyukájától nem kért volna tanácsot. Makacsul hitte, hogy anyukája mégiscsak olvasni fog neki, sőt, meg is tanítja a magyar betűk olvasására, amit

már olyan régen megígért, de amire, tudja Isten, mért, sohasem került idő és alkalom.

Azonban Kálmánnak lassan észre kellett venni, hogy anyukáját egyre kevésbé érdekli a befért felolvasás, a magyar betűk tanítása, és általában az ő vágyvilága, amely most már csak a János vitézre szorítkozott. Anyukáját csak az érdekli, mikor jön Mayer doktor, melyik órában milyen orvosságot kell bevenni, mennyit mutat a hőmérő, milyen a köhögés és a köpet. Szinte idegennek érezte az anyukáját, aki már nem kérdezte, mi volt az iskolában, nem akarna-e meccsre menni vasárnap délután, még azt se kérdezte meg, jó volt-e Mari ebédje, és vett-e magának tiszta harisnyát szombaton. Kálmán árvának érezte magát, és nagy, idegen, végtelennek tűnő fájdalmak borultak zsenge lelkére. Mintha egyedül hagyták volna egy idegen, sőtét szobában, amelyben nem tudja, hol az ajtó, léte azt se tudja, hogy van-e ajtó. Milyen jó volna, ha csoda történné, ha valami nagy fény gyúlna fel, ha minden, minden másképp lenne.

Egy délután elővette Petőfit. Hátha mégis el tudja olvasni. De az olvasás sehogyan se ment, furcsa, ostoba betűk torlódtak össze, a szavaknak semmi értelme sem volt. Türelmét veszítve összezsapta a könyvet.

Anyukája felriadt erre a csattogásra, és észrevette a piros Petőfi-kötetet.

– Mi az, Kálmán? Te a János vitézt akarod olvasni?

Kálmán a könyvvel együtt hirtelen odaszaladt az ágyhoz. Tágra nyílt szemében vidám remény várakozott. Anyuka mosolyogni próbált. Sovány arcára csúf ráncok vésődtek, fonnyadt, fáradt, fekete ráncok, úgyhogy Kálmán megborzongott ettől a mosolygástól.

– Hát csak add ide, majd megpróbálom . . . Talán menni fog . . .

Halkan, nagyon halkan kezdte az olvasást, de hangjának zenéje, varázsa a leheletszerű suttogásokon is átizzott. Nagy csend volt most a kis, köhögős szobában. Kálmán visszafojtotta lélegzetét, és úgy hallgatta ezt a rég várt, túlviláginak tetsző muzsikát. Anyuka ritkán köhögött, és szinte olyannak látszott, mint hónapokkal ezelőtt, amikor még fenn járt, és a piacról maga hozta haza a zöldségtől és krumplitól duzzadó kosarat. De egyszer félbeszakította az olvasást, csöppeket vett be. Kálmán megdöbben, valami ijesztő sejtelen villant fel lelkében: nem bírja tovább! De anyuka mégis olvasott. Arca kipirult, hangja erősebb lett, és megint olyan bűvösen csengett, anynyi meleg árnyalattal pompázott, mint hajdanán, mikor először ol-

vasta a költeményt. Kálmán mohón itta a verssorokat, a rímek egyre ismerősebbnek tetsző összecsendülését, és úgy érezte, hogy most végre ismét eljutott oda, ahová már olyan régóta készült, Jancsi és Iluska borzalmas, káprázatos és gyönyörűséges mesevilágába. Az ágyon Cirros dorombolt, a falóra békésen ketyegett, anyuka arca megszépült, színt és életet kapott, mint azelőtt. A képzelet egyre csillogóbb és megejtőbb szálakat szőtt ebben a puha, gondtalan nyugodtságban.

Oda se figyelt az újabb köhögésre. Csak mikor anyuka egyre rémesebben hápogós, szörtyögős fuidoklással kezdett el köhögni, ocsúdott fel a békés, bágyasztó bűvöletből. A zsebkendő tele volt vérrel, sok-sok vérrel, és a könyvre is vastag, piros csöppeket fröcscentett a recsegő, riogó köhögés. És anyuka riadt, düledt szemében rettenetes félelem villódzott, könyörgött, kiáltozott.

Kálmán egy pillanatig meredten nézte az anyját, majd hirtelen kirohant a szobából.

*

Hetek, talán hónapok múltak el, amikor ismét a könyv után mert nyúlni. A véres pettyek már elsimultak, már csak piszkosbarna foltok jelezték az egykori bíborvörös csöppeket. Kálmán csalódottan látta, hogy a vér is elfakul, mint minden emlék.

Anyjára azért még jól emlékszik. Különösen a szemére, nagy, riadt szemére, amely látta, hogy már nincs menekvés, amely meglátta azt, amit az élők csupán az utolsó pillanatban láthatnak meg: a halált. Riadtan remegtek ezek a szemek, csodát vártak, segítséget kerestek, majd a téboly cikázott bennük, az élet utolsó, kótyagos, tűnedező lámpása. Kálmán sohasem tudta feledni ezt az életet könyörgő, tébolyos, utolsó pillantást, és még most is összeszorult a szíve, amikor az utolsó estére gondolt.

Szomorú gondok feküdtek a gyermek lelkére, mint mocskos rongyok, mállott szőnyegek a zsenge, teelő gyümölcsfákra. Nincs, aki törődne vele, és apja mindig goromba, sokszor elmegy hazulról, és nem szereti a panaszkodást. Mari szerint nemsokára mostohát fog kapni, valami özvegyasszonyt Temerinből. A mostoha fogalma pedig szorosan összeforrott a János vitéz mostohájával, borzasztó gonosz-ságot érzett e szó mögött.

Lassan, céltalanul lapozgatott a könyvben. Ismét belekezdett a János vitézbe. Anyja hangját hallotta felcsengeni, és maga sem tudta, hogy történt, de a furcsa és értelmetlen magyar betűk minden ma-

gyarázat nélkül értelmet kaptak, mintha egyszerre valami világosság gyúlt volna fel körülöttük. Már tudta, mi az *ő* és az *il* közti különbség, sőt a-dupla mássalhangzókkal is megbarátkozott. Néha ugyan még megakadt a *ty*, a *gy*, a *sz* és a *zs* előtt, de hamar megértette, mi itt a törvény. A szavak már ismerősek voltak, szinte mindent megmagyaráztak. Az olvasás vidáman, ujjongó örömmel, szinte lázas gyorsasággal gördült tovább oldalról oldalra: elvész a nyáj, a gonosz mostoha kínozza szegény Iluskát, elválnak a kert tövében, Jancsi elbujdosik, és a sötét erdőben bezörget a tizenkét rabló tanyáján . . .

Oly könnyen repült a versek felett, mint fiatal madár, aki csak most tudta meg, hogy szárnyai vannak, hogy övé a végtelen levegő. Sápadt arcára derűs rózsák rajzolódtak, szemében boldog lángocsókák gyúltak, ajkai öntudatlanul, félhangosan mondták az olvasott sorokat. Milyen jó lenne, ha anyukája még itt feküdne az ágyban, és ő odarohanhatna hozzá:

– Anyukám, én el tudom olvasni a János vitézt!

A túlhabzó öröm nem hagyta nyugodni. Legalább Marinak elmondja ezt a csodálatos újságot! A konyhában nem volt senki. Kiállt a folyosó végére, és kiáltott egyet:

– Mari!

A szelíd tavaszi estében villamos csengett, vonatok füttyültek, sziréna túlkölt, és néhány telepi kutya ugatta a boruló, sejtelmeskedő sötétséget. Kálmán csak azt érezte, hogy szíve erősebben ver a rendesnél. Kötyagos örömeiben, az újság bódító izgalmában észre sem vette, hogy valaki nesztelenül utánalopódzott a szobából, szelíden megcirógatta fejét, és szenvedélyesen megcsókolta sugárzó homlokát.

Mi izzott ebben a csókban: hála, öröm, jutalom, biztató boldogság? – Ki lehetne ennek a megmondhatója? Ki tudná megfejteti a halottak kései csókját túl a tegnap és a temető falán?
